

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

Əlyazması hüququnda

ANJELA KARTERİN YARADICILIĞINDA GENDER PROBLEMİ

İxtisas: 5718.01 – Dünya ədəbiyyatı (ingilis ədəbiyyatı)

Elm sahəsi: Filologiya

İddiaçı: **Afaq Azər qızı Eminli**

Fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın

AVTOREFERATI

Bakı – 2022

Dissertasiya işi Azərbaycan Dillər Universitetinin **Xarici ölkələr** ədəbiyyatı kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: filologiya elmləri doktoru, professor
Aynur Zakir qızı Sabitova

Rəsmi opponentlər: filologiya elmləri doktoru, dosent
Aytən Fikrət qızı Qəhrəman

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Leyli Əliheydər qızı Əliyeva

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
Natiq Heybət oğlu Adilov

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının Azərbaycan Dillər Universiteti nəzdində fəaliyyət göstərən ED 2.12 Dissertasiya şurası.

Dissertasiya şurasının
sədri:

filologiya elmləri doktoru,
akademik
Kamal Mehdi oğlu Abdullayev

Dissertasiya şurasının
elmi katibi:

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent
İradə Nadir qızı Sərdarova

Elmi seminarın
sədri:

filologiya elmləri doktoru,
professor
Şahin Həmid oğlu Xəlilli

İŞİN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Mövzunun aktuallığı və işlənmə dərəcəsi. Artıq uzun müddətdir ki, dünya fəlsəfi və filoloji fikrində mədəniyyət hadisəsi oılan çeşidli mətnlərin araşdırılma istiqaməti çoxcəhətli olmaqla bədii-estetik funksionallıq qazanmış, onların tipoloji və genetik baxımdan araşdırılması zərurətə çevrilmişdir. Bədii mətnlərin kişi və qadın mətnlərinə ayrılması, onların fərqləndirilməsi prosesi artıq mübahisə doğurmur, əksinə, tədqiqatların məhz bu yöndə aparılması ənənə halını almışdır. Bu bölgü bədii məntlərin araşdırılma strategiyasında fərqlər yaratmaqla bərabər onların daha dərindən öyrənilməsinə də yön verir. İlk dövrlər şərti anlamda olsa da kişi və qadın mətnlərini bir-birindən bir sıra tanıdıcı xüsusiyyətlər ayırır. Buraya mətdaxili mənalardan oppozosiyasını və artıq mövcud olan mədəni anlamlardan yeni mənalardan doğulmasını nümunə göstərmək olar. Hər hansı mətnin qadın və ya kişi qələm sahibi tərəfindən yazılmasının bu “iradi” və “xarakterik” xüsusiyyəti ilk baxışdan bilinən, necə deyərlər, “oxunan” təəssüratlardır.

Anjela Karter (1940-1992) dövrümüzün ən parlaq postmodern Britaniya yazıçılarında biridir. Yazıçı əsərlərini elitar-intellektual auditoriya üçün nəzərdə tutmasına baxmayaraq, öz təsvir və təhkiyə üslubu ilə böyük oxucu kütləsinin marağını cəlb etmişdir. Anjela Karterin ədəbi irsi çox zəngindir. Onun yaradıcılığına 7 roman, bir neçə esse və novella toplusu daxildir. Anjela Karter 2008-ci il “Tayms” jurnalının keçirdiyi “1945-ci ildən bəri ən yaxşı 50 ingilis yazıçısı” müsabiqəsində 10-cu yeri tutmaqla yanaşı, “Kölgənin rəqsi” (“Shadow Dance”, 1966), “Sehrli oyuncaq mağazası”, (“The Magic Toyshop”, 1967), “Bir neçə duyğu” (“Several Perceptions”, 1968), “Qəhrəmanlar və canilər” (“Heroes and Villains”, 1969), “Məhəbbət” (“Love”, 1971), “Doktor Hoffmanın cəhənnəm arzularının maşınları” (“The Infernal Desire Machines of Doctor Hoffman” 1972), “Yeni Həvvanın ehtirası” (“The Passion of New Eve”, 1977), “Qanlı xəzinə” (“The Bloody Chamber”, 1979), “Kədərli qadın: Mədəni tarixdə fiziki aktivlik” (“The Sadeian Woman: An Exercise in Cultural History”, 1979), “Sirkdə gecələr” (“Nights at the circus”, 1984), “Qara Venera” (“Black Venus”,

1985), “Ağıllı uşaqlar” (“Wise Children”, 1991) və s. kitablardan ibarət zəngin ədəbi irsə malikdir, Ceyms Tayt Bleyk, Con Levin Rays və Somerset Moyem adına mükafatlara layiq görülmüşdür.

Bu tədqiqat işinin məqsədi Anjela Karterin yaradıcılığı timsalında bədii ədəbiyyatda gender probleminin araşdırılmasıdır. Məlumdur ki, A.Karter postmodernizm dövrünün ən aktual, üzde deyil, dərinlərdə cərəyan edən təmayüllərinin ifadəçisi olmaqla əsərdən əsərə gender problemini ən müxtəlif yazı metodları əsasında araşdırmışdır. İntertekstuallığın spesifikasi, yəni mətnlərarası əlaqələrin funksionallığı onun bədii mətnlərində əhatəli formada təsvir edilib. Bu roman və hekayələri oxuduqca intertekstual dövrün əsas meyaralrı, iç-içə mövcud olan mətnlərin bitib-tükənməzliyi, mənə yaradıcılığının zirvə məqamına yetişməsi özünü ən parlaq şəkildə göstərir. A.Karter yaradıcılığında gender probleminin öyrənilməsi təkcə qadın ədəbiyyatı ilə bağlı vektorları nəzərdə tutmur, həmin dövrdə bədii mətnin qurulmasına estetik baxışlar, mətnlərin digər naməlum, bəlkə insanların heç mütaliə etmədiyi mətnləri hansısa qaranlıq əsrin künc-bucağından dövrümüzə gətirməsi mənzərəsi əyaniləşir. Yəni, bu təsadüfdə, Anjela Karter yaradıcılığının tədqiqi gender – qadın ədəbiyyatı hərəkətinin tarixi bütün mümkün faktlar əsasında dərinlərdən öyrənilir, Anjela Karterə qədər bu “estetik oyunların” ədəbiyyata qazandırdığı zəngin mənalar sırası nəzərdən keçirilir. Üslub ayrıntısı ayrı-ayrı yazıçılar arasında onsuz da mövcuddur, ancaq qadın və kişi üslublarının, bədii mətni yaratma tərzlərinin fərqli spesifikasi ədəbi təmayüllərin indiyə qədər filoloji baxışdan kənar qalan məsələləri də incələməyə əsas verir və bu baxımdan Anjela Karterin yaradıcılığında gender probleminin öyrənilməsi son dərəcə aktualdır.

Qeyd etmək zəruridir ki, qadınların sosial, iqtisadi, siyasi emansipasiyasını tələb edən qadın hərəkətinin özəyində gender bərabərsizliyinə son qoymaq məqsədi durur. Ötən əsrin ən global problemi olan gender bərabərsizliyi cəmiyyətin müxtəlif sahələrində qadınların hüquqlarını qoruyan təşkilatların, cəmiyyətlərin yaradılması ilə nəticələnməsinə baxmayaraq, çağdaş dövrdə də qadın sərbəst addımlarına, fikirlərinə, duyğularına görə cəmiyyət, ailəsi, yaxınları tərəfindən qınaq obyektinə çevrilməkdədir. Məhz bu

səbəbdən gender mövzusu hələ də bir çox yazıçıların yaralı yeri, əsərlərində qabartdıqları məsələlərdəndir. Bu mənada tədqiqata cəlb olunan mövzu Britaniya yazıçısı Anjela Karteri Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığına tanıtməqlə yanaşı, onun əsərlərində gender məsələlərini araşdırmaq baxımından da aktuallıq kəsb edir.

Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı ölkəmizin Avropaya inteqrasiyası dönməsində Şərqi-Qərbi mədəni-ədəbi əlaqələrinin güclənməsində atdığı ilk addımlardan biri də xarici ədəbi nümunələri, ədəbi mühitdə baş verən yeni tendensiyaları Azərbaycan oxucularına tanıtməqlə olmuşdur. Bu nöqteyi-nəzərdən Anjela Karterin yaradıcılığı əhəmiyyətlidir. O, hekayələrində şiddət, ailədə və cəmiyyətdə qadının söz haqqının olmaması, hiss və duyğularının, fikir və düşüncələrinin ikinci planda yer alması kimi gender bərabərsizliyini ifadə edən mövzuları qabardır, dövrünün sosial-psixoloji kompozisiyasını açır.

Gender problemi dünya ədəbiyyatşünaslığında olduğu kimi, Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında da tədqiqat obyektidir. Tədqiqatçı Ə.Abasov¹, R.Mirzəzadə² gender və onun inkişafı, gender tədqiqatı, gender və feminizm kimi məfhumları araşdırmışlar.

Qərbi ədəbiyyatşünaslığında gender, qadın ədəbiyyatı, feminizm mövzusu F.Aleksandr, S.Bevar, C.Batler, A.Keys, H.Sixsu, Ş.Eleyn, S.Robinson, T.Canet, N.Miller, H.Myuz, E.Moyers, P.Morris, D.Prentis, C.Rendal, C.Robert, K.Rutven³ və

---

¹ Abbasov, Ə.S. İnsanın gender dünyagörüşü / Ə.S.Abbasov. – Bakı: – 2002.

² Mirzəzadə, R.R. Gender və Feminizm / R.R.Mirzəzadə. – Bakı: – 2000.

³ Alexander, F. Contemporary Women Novelists / F.Alexander. – London: Edward Arnold, – 1989. – 111 p.; Beauvoir, S. de. The Second Sex / S. de Beauvoir. Translated and edited by H.M.Parshley. – New York: Vintage, – 1974. – 717 p.; Butler J. Gender trouble: feminism and the subversion of identity./ J.Butler. – London: Routledge, – 1990. – 172 p.; Butler, J. Imitation and gender insubordination / J.Butler. In: D.Fuss (Ed.) Inside / Outside-Lesbian Theories, Gay Theories. – London: Routledge, – 1991. – p. 13-31; Case, A.A. Plotting Women. Gender and Narration in the Eighteenth - and Nineteenth-Century British Novel. / A.A.Case. – London: University of Virginia Press, – 1999. – 240 p.; Cixous, H. The Newly Born Woman. / H.Cixous, C.Clement. – Manchester: Manchester University Press, – 1987. – 168 p.; Elaine, Sh., Towards a Feminist Poetics. / Elaine Showalter. ed. The New Feminist Criticism. Essays on Women, Literature and Theory. – New York: Pantheon Books, – 1985. – p. 125-143; Robinson, S.

başqa tədqiqatçılar tərəfindən geniş araşdırılmışdır.

Tədqiqatın obyektı və predmeti. Anjela Karterin “Qara Venera”, “Qanlı xəzinə” adlı hekayələr toplusunda genderin özünəməxsus xüsusiyyətlərini, “Sehrlı oyuncaq mağazası”, “Doktor Hoffmanın cəhənnəm arzularının maşınları”, “Sirkdə gecələr”, “Yeni Həvvanın ehtirası” adlı romanlarında isə gender identikliyi tədqiq etmək dissertasiyanın obyektini təşkil edir.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Dissertasiya işinin əsas məqsədi Anjela Karterin əsərləri əsasında gender probleminin ingilis cəmiyyəti üçün aktual cəhətlərini və ümümbəşəri xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirmək, müasir ingilis ədəbiyyatında gender problemi haqqında bütöv fikir formalaşdırmaqdır. Dissertasiya elmi cəhətdən mükəmməl iş hesab olunur və genderin yaranma tarixini, keçdiyi inkişaf yolunu, elmi-nəzəri problemlərini, Anjela Karterin hekayələrində mifik və folklor süjetlərini araşdırır, onları feminist aspektdən təhlil edir, gender identikliyi, gender stereotiplərini müəyyənləşdirir, ədəbi personajlarının təhkiyəsində genderin ifadə üsul və vasitələrini üzə çıxarır.

Tədqiqat metodları. Tədqiqat işində əsasən tarixi-ədəbi, müqayisəli-tipoloji, analitik, intertekstual metodlarına istinad edilmişdir.

“The Anti-hero as Oedipus: Gender and the Postmodern Narrative.” *Gender and Self-Representation in Contemporary Women's Fiction.* / S.Robinson. – Albany: State of New York Press, – 1991. – p.98-117; Janet, T. *Dictionary of British women writers.* / T.Janet. – London: Routledge, – 1989. – XVIII+762 p.; Miller, N. *Subject to change. Reading feminist writing.* / – New York, – 1988. – 285 p.; Mews, H. *Woman's Role in Women's Novels from Fanny Burney to George Eliot.* / H.Mews, F.Vessels. – London, – 1969. – 221 p.; Moers, E. *Literary Women.* / E.Moers. – London: Oxford University Press, – 1977. – 338 p. Morris, P. *Literature and Feminism: An introduction.* / P.Morris. – Oxford: Blackwell, – 1993. – 217 p.; Prentice, D.A. *What Women and Men Should Be, Shouldn't Be, Are Allowed to Be, and Don't Have to Be: the Contents of Prescriptive Gender Stereotypes* / D. A. Prentice, E. E. Carranza // *Psychology of Women Quarterly*, – 2001. No.26, –p. 269–281; Rendall, J. *The Origins of Modern Feminism: Women in Britain, France, and the United States, 1780-1860.* / J.Rendall. – New York: Macmillan, – 1985. – 391 p.; Robert, J.S. *Sex and Gender: The Development of Masculinity and Femininity.* / J.S.Robert. – Karnac Books, – 1984. – 383 p.; Ruthven, K.K. *Feminist Literary Studies: An Introduction.* / K.K.Ruthven. – Cambridge: Cambridge UP, – 1984. – 152 p.

Müdafiyə çıxarılan əsas müddəalar:

– “Gender” ifadəsi onu bioloji faktorlara cavab verən “cins” anlayışından insanın mənəvi-psixoloji və sosioloji xüsusiyyətlərini özündə ehtiva etməsi ilə şərtləşir;

– Genderin elmi-nəzəri əsasları ədəbiyyatşünaslığın inkişaf mərhələsində müəyyən olunur və gender problemi, gender tənqidi, gender tədqiqatları kimi anlayışların yaranmasına səbəb olur;

– Anjela Karter hekayələrində mifik və folklor süjetlərinə müraciət etmiş, əsərlərində gender bərabərsizliyini əyani şəkildə göstərmişdir;

– Anjela Karter romanlarında gender probleminin sosial münasibətlərdə təzahürünü təqdim edir, cəmiyyətdə qadın və kişi stereotiplərini təsbit etməyə çalışır.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Dissertasiya Anjela Karter nəsrində gender probleminin araşdırılmasına həsr olunmuş ilk irihəcmli tədqiqat işidir. Tədqiqat işinin elmi yeniliyini şərtləndirən əsas amil isə gender problemini ədəbiyyatşünaslığın ən müxtəlif problemləri müstəvisində analiz etməklə bağlıdır. Belə bir cəhəti bəri başdan qeyd edək ki, əldə edilən elmi nailiyyətlər sırasına “ilk dəfə” ifadəsinin artırılması heç də tam olaraq elmi yeniliyə dəlalət etmir. İlk dəfə olan şey yenilik mahiyyətinə malik olmaya da bilər. Belə ki, dissertasiyada A.Karter, dolayısı ilə onun timsalında qadın ədəbiyyatının intertekstual təbiəti, folklor və mifdə gender “mətnlərinin” yenidən doğulub yeni obrazlar silsiləsi yaratması ən ümxtəlif təhlil metodları əsasında incələnməmişdir və hesab edirik ki, sırf qadın ədəbiyyatına məxsus funksionallığın üzə çıxarılmasında bu mətnlərin yarandığı “dibi” – mifoloji və folklor yaddaşından irəli gələn bədii obrazlar qalereyası tam elmi yenilik çərçivəsində həyata keçirilmişdir. Məsələn, A.Karterin azad edilmiş qadın subyektinin yaradılması hipotezası (şübhəsiz ki, bədii kontekstdə) fantastik janrların daxili struktur ritminə müraciətlə əlamətdardır. Dissertasiyada bu və buna bənzər filoloji problemlər iki aspektdə – həm nəzəri, həm də faktoloji müstəvidə araşdırılır və belə bir qənaət əldə edilir ki, Karterin bədii metodundakı köhnə, birnöv yıpranmış ənənələrin kodlarını açmaq üsulu ingilis və dünya ədəbiyyatı kontekstində tam yeni bir metoddur. Anjela Karterin demifologizasiyası cəmiyyət üçün qapalı olan

mövzuların, bir növ üstündən sərin sükutla keçilən problemlərin “qəfil zərbə” ilə üzə çıxarılması onun nəsrinin daxili immanent funksiyasıdır. Yəni, bədii əsərlə mədəni ənənənin birlikdə götürülüb təhlilə çəkilməsi dissertasiya mövzusunun araşdırma prosesində yeniliklərlə müşayiət edilir.

Dünya ədəbiyyatşünaslığında Anjela Karterin ədəbi irsi müəyyən mənada tədqiq olunsada, Azərbaycan ədəbi mühitində bu müəllif köklü, geniş tədqiqata cəlb olunmamışdır. Hətta yazıçının əsərləri Azərbaycan oxucusuna təqdim edilməmiş və tərcümə olunmamışdır. Ona görə də əsərlərdən sitatlar həm ingilis, həm də Azərbaycan dilində iddiaçının tərcüməsində təqdim edilir. Ümumiyyətlə, Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında Anjela Karterin əsərlərində gender problemi mövzusu öyrənilməmiş sahədir.

Tədqiqatın nəzəri və praktiki əhəmiyyəti. Tədqiqat işi Anjela Karter nəsrində gender probleminin araşdırılmasına həsr olunmuş ilk irihəcmli tədqiqat işi kimi mühüm nəzəri əhəmiyyətə malikdir. Dissertasiya işi üzərində araşdırmaların ortaya qoyduğu nəzəri ümumiləşdirmələr, həmçinin Böyük Britaniya ədəbiyyatının müasir mərhələsinin fərqli aspektlərini araşdıracaq dissertasiyalar üçün də elmi əhəmiyyət kəsb edə bilər.

Tədqiqatın nəticələrindən universitetlərin filologiya fakültələrində Dünya və Böyük Britaniya ədəbiyyatının tədrisi prosesində istifadə etmək olar. Habelə, dissertasiya mövzusu çərçivəsində araşdırmaların ortaya qoyduğu elmi nəticələr, əsas müddəalar Britaniya ədəbiyyatının tədrisində dərslik və dərs vəsaitlərinin hazırlanması zamanı istifadə edilə bilər.

Aprobasiyası və tətbiqi. Tədqiqatda irəli sürülən fikir və mülahizələr elmi konfranslarda, seminarlarda, həmçinin, ölkəmizdə və xaricdə dərc olunmuş məqalələrdə öz əksini tapmışdır.

Dissertasiya işinin yerinə yetirildiyi təşkilatın adı. Dissertasiya Azərbaycan Dillər Universitetinin Xarici ölkələr ədəbiyyatı kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Dissertasiyanın struktur bölmələrinin ayrılıqda həcmi qeyd olunmaqla dissertasiyanın işarə ilə ümumi həcmi. Dissertasiya giriş, üç fəsil, nəticə və istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir. Giriş – 7 səhifə, 13327 işarə, I fəsil – 38 səhifə, 74236

işarə, II fəsil – 51 səhifə, 103351 işarə, III fəsil – 43 səhifə, 85837 işarə, nəticə – 5 səhifə, 10079 işarədir. Dissertasiyanın ümumi həcmi istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı istisna olmaqla, 286830 işarədir.

TƏDQIQATIN ƏSAS MƏZMUNU

Dissertasiyanın *Giriş* hissəsində mövzunun aktuallığı və işlənmə səviyyəsi, tədqiqatın obyektı və predmeti, tədqiqatın məqsəd və vəzifələri, metodları, müdafiəyə çıxarılan əsas müddəaları, elmi yeniliyi, nəzəri və təcrübi əhəmiyyəti əsaslandırılır, tədqiqat işinin aprobeasiyası və quruluşu haqqında elmi məlumat təqdim edilir.

Tədqiqat işinin **I fəslı** “**Müasir ingilis ədəbiyyatında gender problemi**” adlanır. Bu fəslin “*Genderin öyrənilməsinin elmi-nəzəri əsasları*” adlanan birinci yarımfəslində qeyd olunur ki, müxtəlif elm sahələrinə şamil edilən “gender” anlayışı XX yüzilliyin ərsəyə gətirdiyi fenomen hadisələrdən sayılır. Bu sözdən ilk dəfə 1950-ci ildə sosiologiya sahəsində Con Mann istifadə etmişdir. Onun ilkin mənası yalnız insanın cinsi mənsubiyyətini ifadə etmək üçün istifadə olunan bir anlayışdır, lakin sonralar müəyyən siyasi-sosial dövəmlərin nəticəsi olaraq, yeni-yeni mənalər da kəsb etməyə başladı. “Cins” və “gender” arasındakı fərq ilk dəfə olaraq, məşhur amerikan psixanalitiki Robert Stoller tərəfindən irəli sürülmüşdür. O, “Cins və gender” adlı tədqiqat işində qeyd edirdi ki, cins insanı bioloji, gender isə mədəni, psixoloji və sosioloji aspektlərdən açıqlayır. Robert Stollerin fikrini təsdiq edən ingilis sosioloqu Enn Ouklinin fikrincə isə, “*sex is a biological term and gender a cultural one*” – “*cins bioloji termdir, gender isə mədəni-sosial haldır*”.⁴ Bu kimi fikirləri əsas tutaraq demək olar ki, gender qadının cəmiyyətdəki mədəni, sosial, siyasi və psixoloji rolunu təyin edən bir məfhumdur.

“Gender” və “cins” məfhumları arasındakı nəzəri fərq haqqında Enn Oukli və həmkarlarının fikirləri çox faydalıdır. Bu bir universal baxışdır. Məhz bu dövrdə amerikalı tarixçi Coan Skott “Gender: tarixi təhlildə faydalı kateqoriyadır” əsərində gender tarixinin nəzəri-metodoloji aspektlərini açmağa cəhd etmişdir. Bu

---

⁴ Oakley, A. Sex, Gender and Society. / A.Oakley. – London: Routledge, – 2015. – p.5

ərəfədə Qərbdə “Qadın, mədəniyyət, cəmiyyət” adlı bir toplunun nəşri kəskin mübahisə və müzakirələrə səbəb olmuşdur. M.Rozaldo və L.Lamfere tərəfindən (1972) toplanıb redaktə olunmuş bu topluda S.Ortnerin “Təbii və mədəni kateqoriyalar kimi qadınlıq və kişiklik də uyğunlaşır mı?” məqaləsi böyük hay-küyə səbəb oldu. Həmçinin, bu illərdə R.Unger, Andrienna Riç və Geyl Rabin “gender” anlayışı ilə geniş müzakirələrə yol açmışlar.

“Gender” anlayışı sosial-mədəni fenomendir. Genderin əsas prinsipləri *“cəmiyyətdə qadın və kişi bərabərliyini reallaşdırmaq, qadınları bərabər hüquqlu statusla təmin etmək, qadınların diskriminasiyasının qarşısını almaq və ləğv etmək, onların vəziyyətini yaxşılaşdırmaq və dövlətin hüquq orqanlarının genderlə bağlı qanunlarını tətbiq etməkdir”*.⁵

“Gender” anlayışını yalnız qadınların ictimai-sosial həyatlarını ehtiva etməklə xarakterizə edə bilmərik. Gender qadın və kişilərin sosial funksiyalarına əsaslanaraq “qadın və kişi genderi”nə təsnif olunur.

“Gender” anlayışı Qərbdə qadınların öz hüquqları uğrunda mübarizəsini özündə ehtiva edən feminist proses sayəsində yaranıb. Lakin “gender” və “feminizm” heç də eyni anlayış deyildir. “Feminizm” (ingiliscə-feminism) sözü latın mənşəli “femina” (mənası – “qadın”) əsasında yaradılıb və qadın hüquqlarının müdafiəsinə qalxan hərəkətin adını ehtiva edir. “Feminizm” terminini ilk dəfə utopik sosializmin nümayəndəsi Şarl Furiye işlətməmişdir.

Tədqiqatçı Ceyn Rendalın fikrincə, *“feminist” sözü cəmiyyətdə öz yerini müəyyən etmək üçün hüquqlarını iddia edən qadın deməkdir*.⁶

Feminizm hərəkəti əsas üç tarixi mərhələdə inkişaf edib. Birinci mərhələ XVIII əsrin sonu, XIX əsrin birinci yarısını hatə edir.

XIX əsrin ikinci yarısından beynəlxalq qadın hərəkəti feminizmin yeni – ikinci dalğası sürətlə fəallaşılıb. Feminizmin ikinci dalğası İngiltərədə qadınlara kişilərlə bərabər seçki hüquqlarının

---

⁵ http://edu.dygups.ru/METDOC/CGU/SOTS_RAB_S/GENDER%20_FEMIN/METHOD/ABATUROV

⁶ Rendall, J. The Origins of Modern Feminism: Women in Britain, France, and the United States, 1780-1860. / J.Rendall. – New York: Macmillan, – 1985. – 391 p

verilməsi uğrunda qadın mübarizəsi – “sufrajizm” hərəkatını özündə ehtiva edirdi.

Feminizmin üçüncü mərhələsi isə XX əsrin ortalarına təsadüf edir. Bu dövr üçün qadın və kişilərin həqiqi bərabərliyi uğrunda mübarizə xarakterikdir və “postfeminizm” (post-feminism) adlanır.

Tədqiqat işinin birinci fəslinin **“İngilis gender ədəbiyyatının milli-mədəni spesifikasi”** adlı ikinci yarımfəslində qeyd edilir ki, gender ədəbiyyatının formalaşması məhz dünya ədəbi fikrində sanballı yer tutan qadın yazıçıların meydana çıxması ilə xarakterizə olunur. Belə ki, qədim və orta əsrlərdə qadın yazar və şairlər çox az idi. Qadınların vəzifəsi ailədaxili xidmətlərlə məhdudlaşdırılırdı. Bu səbəbdən qadınlar ədəbiyyatda yalnız kişi yazıçılar tərəfindən təsvir olunan bir obyektə çevrilmişdilər. Zaman-zaman bu təsvir obyektinə də öz xüsusiyyətini dəyişərək yeni keyfiyyətlər qəlibində püxtələşir. İngilis ədəbiyyatı tarixinə nəzər salsaq görərik ki, ingilis-sakson ədəbiyyatına qadın obrazlarını ilk təqdim edən şəxs Kinevulf olmuşdur. Məhz onun “İlin” (“Elene”) və “Culiana” (“Juliana”) şeirlərində qadın gözəlliyi vəsf olunaraq nəzmə çəkilmişdir.⁷

İngilis-norman dövrü üçün xarakterik olan romanslarda da qadın gözəlliyi vəsf olunmaqda davam etdirilir və qadınlar cəngəvərləri qələbəyə ruhlandırان motivasiya mənbəyi kimi göstərilirdi.

XVII əsrin sonu XVIII əsrin əvvəlində qadınların kişilərlə bərabər hüquqda olduqlarını iddia edən yazılar öz əksini əsasən pamflet və oçerklərdə tapırdı.

XVIII əsrdən başlayaraq ingilis qadın yazarlarda poeziyaya və dramaturgiyaya meylin yüksəldiyini müşahidə etmək olar və bu dövrün qadın ədəbiyyatı özündən öncəki əsr ədəbiyyatından xeyli fərqlənir. Bu fərqi əsasən mövzu seçimində və onun oxucular tərəfindən qəbul olunmasında görmək olar. Belə ki, evdar, kübar, sədaqətli, sevgilisinin məhəbbətindən yanıb-yaxılan, eşq cəfası çəkən qadın obrazları xəyanətkar, ərinə sadıq olmayan qadın qəhrəmanları ilə əvəzlənməsini müşahidə etmək olar. Baxmayaraq ki, evlilikdə xəyanət XVIII əsrin sonunadək cinayət sayılır və cəmiyyət tərəfindən ciddi tənqid edilirdi, bir sıra yazıçıların romanlarında xəyanətkar qadının psixoloji-mənəvi iztirabları, təzad dolu düşüncələri təsvir

---

⁷ Hecker, M. English Literature. / M.Hecker. – M.: Prosveshenie, – 1973. – p.19

obyektinə çevrilmişdir. Ş.Makkartinin “Ədalətli moralist” (1745), Ş.Smitin “Emmilayn” (1770) romanları buna misal ola bilər. Bu tip əsərlər ingilis konservativ düşüncə tərzinə, oturuşmuş əxlaq kodeksinə zidd idi və ona meydan oxuyurdu.

Viktorian dövrü ədəbiyyatının əsas təsvir obyektini ailə olsa da, ailələrdə hələ də patriaxal idarə rejimi davam edirdi. Qadın ailədə istismar olunan məxluq, ərinin diktəsi ilə oturub-duran bir zavallı idi. Ailə daxilində və cəmiyyətdə qərarların alınması hüququ kişilərin əlində cəmləşmişdi.

Viktorian qadın ədəbiyyatının tədqiqatçısı Corc Henri Lyus haqlı olaraq “*kişiləri intellekt, qadınları isə emosiyalar idarə edir*”⁸ fikrini irəli sürürdü. C.H.Lyus deyirdi ki qadınlar kişilərə nisbətən daha emosional olduqlarından onların yaratdıqları əsərlərdə də insanın daxili-psixoloji, ruhi-emosional dünyası rəngarəng təsvir olunur. Odur ki, qadınların dünya ədəbiyyatında şedevr yaratmaq şansı daha çoxdur.

C.Ostindən fərqli olaraq Şarlotta, Enn və Emili Bronte bacılarının, eləcə də Corc Eliotun romanlarında qadınlar şəxsi və işgüzar həyatda nailiyyətlərinə əngəl törədən patriaxal cəmiyyətdə kök salmış gender stereotiplərinə qarşı etiraz edirlər. Bu qadınlar özləri seçim etmək və seçimlərinə görə məsuliyyət daşımağı bacaran müstəqil, cəsarətli, viktorian romanı üçün yeni tip qadın obrazlarıdır.

Elizabet Qaskelin novatorluğu isə romanlarında fəhlə qadınların məşəqqətli və acı taleyini təsvir etməsindədir (“Mary Barton”, 1848). Yazıçı eyni zamanda “əxlaqsız qadın” mövzusunda qayıdır və haqlı olaraq bu cür qadınların mövcudluğunun səbəbini həmin cəmiyyətin hər bir üzvünün ətrafdakı insanlara istər doğma, istərsə də yad, biganə, soyuq münasibət saxlamalarında görür (“Ruth”, 1853).

Bəzi tənqidçilər tərəfindən “antifeminist” damğası vurulan Elizabet Qaskel əslində müasirləri olan qadın yazıçıları kimi bütövlüklə kişiləri gender bərabərsizliyində ittiham etmirdi. Yazıçı məhkum olduğu cəmiyyətin başdan-ayağa patriaxal tipli olmasına təbii ki etiraz edirdi. Lakin bu etirazlar qadının həm “ailədə mələk”, həm də ictimai fəaliyyətinə əngəl olacaq haqsızlıqlara yönəlmişdir,

---

⁸ <http://file://C:/Users/Admin/Downloads/378-1180-1-PB.pdf>, – p.85-86

yəni qadın bu iki tərəf arasında müvazinətini idi.

Beləliklə, qadınları təsvir edən qadın yazıçılar feminist qadın hərəkatının inkişafına rəvac verərək, patriaxal sistemin sütunlarını laxlatdılar.

I fəslin *“Gender və onun müasir ingilis ədəbiyyatında representasiyası”* adlı üçüncü yarımfəslində XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəllərində İngiltərədə qadınların ictimai-siyasi mövqeyində, dünyagörüşündə, özünüdərkində və ümumiyyətlə, qadın haqqında fikirlərdə baş verən dəyişikliklərdən bəhs olunur. Lakin “yeni qadın” obrazının formalaşması I Dünya müharibəsinin başlaması ilə ləngidi. Müharibə insanların fikirlərini, psixologiyalarını elə köklü dəyişikliyə məruz qoydu ki, onlar “ideal cəmiyyət”, “ideal qadın”, “ideal ailə” modellərinə şübhə ilə yanaşmağa başladılar. Beləliklə, I Dünya müharibəsinin yaratdığı pərakəndəlik, psixoloji-mənəvi çöküntü yeni bir başlanğıcın – modernizmin təməlini qoydu.

Modernizmin görkəmli nümayəndəsi, feminizmin carçısı olan Virciniya Vulf (1882-1941) həm günün qəlibə salınmış roman anlayışına, həm də indiyə kimi müraciət olunmamış, tabu sayılan mövzulara yer verməsiylə dövrünün azad fikirli yazıçısı kimi tarixdə qalmışdır.

Virciniya Vulfun feminist konsepsiyası şəxsi həyatında və ətrafında cərəyan edən bir sıra hadisələrdən qaynaqlanır: viktorian mədəni ənənə, erkən yaşlarında ata-anasını, bacı və qardaşlarını itirməsi, həyata baxışına təsir edən Blumsberri qrupu, II Dünya müharibəsinin yaratdığı vəhşət, sosial-siyasi vəziyyət. Məhz bu kaos V.Vulfu öz əsərlərində daha cəsarətli davranmağa, biçilmiş doqmaları dağıtmağa, qurulmuş çərçivələri qırmağa sövq edirdi.

V.Vulf “Özünə aid bir otaq” əsəsində düşüncələrini bir sual ətrafında paylaşır: *“niyə hakimiyyət, idarəçilik, təhsil, var-dövlət və şöhrət yalnız kişilərə məxsusdur, qadınlar isə uşaqlardan başqa heç nəyə sahib deyillər?”*⁹ Eyni mövzu növbəti “Üç dahi” əsəsində daha da qabardılaraq, qadınlara intellektual və mənəvi-ruhi azadlığın tələbi ilə davam etdirilir.

2007-ci ilin Nobel mükafatı laureatı Doris Lessinq qadınların

---

⁹ Woolf, V. A Room of One's Own. Non-fiction, Literary Essay. / V.Woolf. Mariner Books: 1st edition, –2005. 1 August, – 224 p.

cəmiyyət və sosial doqmalara qarşı çıxdıqca tənhalığa məhkum olmaq qorxularını, evlilikdə mənəvi-psixoloji çərçivə daxilində yaşadıkları tərəddüdlü və təzadlı hissələrini təsvir etməklə patriaxal cəmiyyətdə ailədaxili, sosial, mədəni, siyasi, psixoloji, irqi, cinsi diskriminasiyanı ifşa edirdi.

Əsl adı Frenklin Birkinşou olan Fey Ueldon XX əsrin 60-70-ci illərinə təsadüf edən feminist qadın hərəkatını dəstəkləyən, “dünyada qadınların vəziyyətindən narahat olan” yazıçılardandır. Bu illərdə Fey Ueldonu “Birləşmiş Krallıqda artmaqda olan feminist şüurun səsi” adlandırırdılar. Bioqraf, tənqidçi və roman ustası Marqaret Drebblinin 1963-69-cu illərdə yazdığı romanlar öz identikliyi axtaran qadınlara həsr edilmişdir. Allan Massinin təbirincə desək, “*Drebblinin erkən romanları onu öz nəslinin təhsilli qadınlarının təmsilçisi kimi bərqərar etdi*”.¹⁰

Tədqiqatçı A.İsmayılova “XX əsrin 60-70-ci illərinin ingilis yazıçılarının əsərlərində gənc nəsil və orta sinif” adlı araşdırmasında qeyd edir ki, “*M.Drebblin romanlarındakı qadınlar ali təhsilli, bacarıqlı olmalarına baxmayaraq, daha çox öz həyatlarından narazı idilər və daima ətrafındakılarla münaqişə halında yaşayırdılar*”.¹¹

Dissertasiya işinin “**Anjela Karterin kiçik nəsrində genderin özünəməxsus xüsusiyyətləri**” adlanan **II fəsl** 3 yarımfəsildən ibarətdir. Bu fəslin birinci yarımfəslə “**Anjela Karterin mifopoe-tikasında gender aspektləri**”nə həsr olunub.

Qeyd etmək lazımdır ki, Karterin əsərlərinin dörd əsas elementi var: fantastika, qotik mövzular, zorakılıq və gizli erotizm. Karterin romanlarını tarixi, sosial və mədəni kontekstdən kənar başa düşmək mümkün deyil, ona görə mədəniyyət tarixinə aid ədəbiyyata müraciət etmək lazım gəlir.

Karter yaradıcılığı bütövlükdə müasir ədəbi proseslərlə bağlıdır. Burada ingilis postmodernizmi variantına nisbətən roman formasının quruluşu, süjeti və janrında qanunauyğunluqlar və fərqlər aşkar etmək olar.

---

¹⁰ Massie, A. A Critical Guide to the British Novel 1970-1989. / A.Massie. – New York: Longman, – 1990. – p.19

¹¹ Исмаилова, А.А. Молодежь и средний класс в произведениях английских писателей 60-х-70-х гг. XX в. / А.А.Исмаилова. – Баку: Нурлан, – 2005. – с.89

Anjela Karterin zəngin nəsrinin məğzi güc sahəsinin iki qütbü: yalançı ədəbi reallıq ilə sosial ssenarinin anarxik inkarı arasında cərəyan edir. Əgər onun “Məhəbbət” əsəri sosial qütbə yerləşirsə, “Doktor Hoffmanın cəhənnəm arzularının maşınları” ədəbi qütbə daha yaxındır.

Onun nağılları üçün ən üstün aspekt əyanilikdir. “Sehirli oyuncaq mağazası” adlı erkən hekayəsinə yazılmış epizodda baş qəhrəman Melanie özünə güzgüdə nəzər salarkən, Anabel ilə sevgili olan xarakter kimi əks olunur. Karterin əyaniliyə olan marağı hər zaman miflərlə bağlıdır və cəmiyyətin quruluşuna müvafiqdir.

Anjela Karter mistika və demifologizasiyaya vurğun bir yazıçıdır. Qərb kanonunun ənənəvi üslubunu yenidən yazmağa və kişinin qadınlıq haqqındakı qeyri-real düşüncələrini alt-üst etməyə köklənməsi onun üslubunda hər zaman seçilmiş mövqeyə sahib olmasına şərait yaradıb. O, arxetipik qızları və bədheybətləri təsvir edərək, kişi ədəbiyyatında öz hekayələrini danışmaqdan məhrum olmuş qadınlara səs verir.

“Qara Venera”da Karter on doqquzuncu əsrin qadın imicinin iki aspektini tənəzzülə uğradır: əvvəlcə, o kişinin “ekzotik qadın heç bir şəxsiyyətə sahib deyil” düşüncələrini mühakimə edir. İkinci, o metapoetik səviyyəyə doğru hərəkət edir. “Qara Venera” həmçinin, kişiyönümlü ədəbiyyat tarixinin yenidən yazılmasıdır.

Dissertasiyanın II fəslinin ikinci yarımfəslə *“Anjela Karterin ənənəvi folklor süjetlərində feminizmin inikası”* adlanır. Anjela Karterin bədii yaradıcılıq dünyası əfsanəvi, vahiməli məxluqlar: qadın canavarlar, quş qadınlar, transvestit kraliçalarla əhatə olunub. Bu mifik fiqurların mürəkkəb təbiəti, əksərən, onun bir çox roman və qısa hekayələrinin mənə çalarına dönüşür. Bu cür mürəkkəb təsvirlərin hərəkətini daha yaxından müşahidə etmək üçün “Yeni Həvvanın ehtirası” əsərindəki mürəkkəb şəxsiyyətlərdən iki obraz üzərində dayanacaq: Həvva (Evelin) və Tristessa. Xüsusilə, bildirmək istərdik ki, qrotesk anlayışı, Karterin mətnində dəyişən dəyərlər vasitəsilə ikicinsli bədən formasını bərpa edir ki, bunu da əsərin gedişatında görmək mümkündür. Qroteskin bu şəkildə istifadəsi əsərdə gender normalarının parodiyası haqqında məlumat verir. Əsərdəki fiqurları qrotesk olaraq düşündükdə, oxucu terminin,

Baxtinin də dediyi kimi, iki fərqli formasını kəşf edə bilər və müvafiq dəyərlər, adətən, terminin özü ilə əlaqələndirilir. Ona görə grotesklərdən birini müsbət, digərini mənfi olaraq təsbit etmək mümkündür.

Qrotesk realizminə verilən təriflərdən biri də Baxtinin “Qarqantua və Pantaqrue” əsərinin təhlilində üzə çıxır və transgressiv bədəni təsvir edən bir sıra şəkillərə əsaslanır. Orada bədən funksiyalarını yerinə yetirən, ölüm və doğum arasındakı qarşılıqlı əlaqələri əhatə edən aşağı təbəqənin olduğu deyilir. Qrotesk bədəni açıq, qabarıq, ifraz edən, dönüşən bədən: “Qrotesk realizmində... bədənsəl element olduqca müsbətdir”. Maddi bədən “şən” və “utopik” kimi göstərilir. Baxtinin analizi ikinci mənasını açaraq, onu “post-Romantik” adlandırır. Bu qroteskin modern mənasına uyğundur, çünki o yadlıq, düşmənçilik və qəddarlıq kimi təsvirləri əks etdirir. Bu formaya imtina və itaətsizliklə ehtiva olunduğundan mənfi dəyəri aid etmək mümkündür. Onun sadə dildə istifadəsi açıq şəkildə alçalıcıdır.

Hər iki qrotesk forması əsas obrazların bədənlərinə həkk olunub. Karterin roman qəhrəmanı erkək Evelin olaraq başlayır, amma fiziki və əqli olaraq qadına – Həvvaya çevrilir. Byula tayfasının qadınları tərəfindən səhrada əsir alındıqda, Evelin özünü tanrı olaraq təsvir edən ilahə “ana” ilə görüşə aparılır. Onun bədəni əsirin görüntü dairəsini doldururdu. O, elə böyük idi ki, sanki dairəvi, qırmızı rəngli, çox qızdırılmış alovlu hücrəni doldururdu. Evelinin təsvirinə görə onun qolları “tir kimi” idi və “ağzında günəş” tutmuşdu. Qrotesk bədənin bu cür təhlili alçalmanı təcrübə etmiş Evelin (Həvva) və Tritessanın bədənləri üzərindən oxunduqda da öz təsdiqini tapır.

“Yeni Həvvanın ehtirası” əsərində isə hermafrodit subyektə münasibət bəzən cənubi amerikalı yazar Karson Mak Kullerin yazılarında qrotesklə qarşılaşdırılır və oxşar qəbul edilir. Lakin Mak Kullerin əsərlərində qroteskdən, cəmiyyət tərəfindən marginallaşdırılmış və dəli adlandırılanların həyatlarını araşdırmaq üçün istifadə edilir. Qrotesk realizmində bədənsəl element olduqca müsbətdir. Maddi bədən isə “şən” və “utopik” kimi göstərilir.

Mənfi qroteskin emblemini taxmış, müsbət qrotesk təsvirindən nə anlamaq olar? Onların hər ikisi rəsmi mədəniyyətdən uzaqdır.

Lakin birinci xoşbəxt, çılğın, azaddır. Rişxənd mənası verdiyimiz müasir qrotesk, müvəffəqiyyətsizliyi, qadağanı və anormalığı təsdiq və tərənnüm edir.

Patriarxal, dualistik mədəniyyətlərdə kişi özünü sübut etmək, üzə çıxarmaq üçün qadına ehtiyac duyur. Qadın olmadan, kişi, “önəmli”, “üstün tutulan” və “zəruri” hesab edilə bilməz. Nəticədə, əgər qadın özünü kişi strukturundan kənarında təyin etməyə çalışarsa, öz şəxsi identifikasiyası üçün yeni əsas tapmalıdır. Birlikdə fərqli olmaq, artıq başqa olmaq deməkdir. Bu mənada Anjela Karter bunu, özünü açıqlama vasitəsi olaraq təqdim edir. “Ağıllı uşaqlar”da oxşar əkiz olmaq, qadın obrazın öz “simasını” gizlədərək, patriarxal strukturun onu tərifləmə əsarətindən uzaqlaşdırmağın əsas üsullarından biridir.

Bu əsərində Karter öz qəhrəmanını başqasının yerinə qoymaqla açıq şəkildə ona olan ehtiyaca rişxənd edir. Bu ehtiyac erkəyin törəməyə olan gizli istəyidir. O, göstərir ki, fərqlilik törəmənin əlaməti deyil, törəmənin çatışmazlığıdır. “Ağıllı uşaqlar” romanında Anjela Karter özünü aydınlaşdırma, şəxsiyyət və mənşə ideyalarını sorğulayır. Başqalığın standart olduğu roman yaratmaqla, o yeni perspektiv açır və göstərir ki, əsl və fərqli heç bir xüsusi mənası olmayan göstəricilərdir. Hər ikisini dəyişən və maskalayan şəxsiyyət anlayışı, öz hakimiyyətini ilkin olması və bunun kişi cinsiyyət orqanı olması inancına əsaslanan patriarxal identikliyi bir birlik kimi ifşa etməyə xidmət edir. Postmodern dünyada mənşə və imtiyazlı perspektiv və xarici identiklik üçün əsasın olmasının mümkün olmadığı dərk olunan kimi, fərd mövcudluğunu sürdürmək üçün yeni məkan tapmağa məcbur olur.

“Mifik personajların təcəssümündə gender strategiyası” adlı üçüncü yarımfəsildə A.Karterin azad edilmiş qadın subyektinin yaradılması ideyasının mümkünlüyü üzərində dayanılır və “Sirkdə gecələr” bu mövzunun bir növ təntənəsidir. “Sirkdə gecələr” fantastik bir romandır. Bu, Karter yaradıcılığında kuliminasiya nöqtəsi ola bilən, lakin hələ də sonlanma funksiyası daşımayan bir yaradıcılıq prosesidir. Həm xülasə, həm də yeni başlanğıc olmaqla, o bəzi suallara cavab kimi səslənir və ya daha yenilərini yaradır. “Sirkdə gecələr” Karterin daha əvvəlki romanlarında araşdırılan çoxlu vacib nəzəri məsələlərə qayıdır. Məsələn, “Ehtiras” əsəri

cinsi siyasəti bəlləyən saxta universalları sökmək üçün patriarxal ideologiyayı tənzimləyən kodeksləri açıqlayır, strateji siyasət yürüdərək qadının stereotiplərdən kənar reallıq olduğunu göstərir. Bu paradoksal yanaşma qadın fərfinin tənənəsini və demifologiziyasının toqquşmasını bildirir və elə bu məqamda "fransız" və "amerikan" feminist tənqidin mövqeyi ilə üst-üstə düşür. Karterin bu romanındaki Fevvers digər əsərlərdə başladsa da yarımçıq qalmış bütün gözləntiləri doğruldur. O, azadlıq, dəyişiklik və müsbət qadın rəmzidir. Onun təmsil etdiyi qadınlar üçün yeni fərq, Riri P.B. Tornerin sözləri ilə: "20-ci əsrin başlanğıcının qeyd olunması ilə təqdis olunmuşdur".¹² Roman Fevversin uçabilmə potensialı ilə yeni əsr arasında açıq bir əlaqə yaradır: "Bu, Tanrımızın sonuncu ilinin yekunlaşmağa doğru gedən fəslidir, min səkkiz yüz doxsan doqquzuncu il. Fevvers isə yeni eranı başlatmaq üçün böyük möhtəşəmliyə malikdir".¹³ Fevversin qanadlarını ilk görən fahişəxananın sahibəsi Ma Nelsondur. O, Fevversini yeni əsr qadın azadlığının qələbə rəmzi olaraq, təsvirinin mümkünliyünü dərk edir: "Ah! mənim balacam, deyəsən sən qapını döyməkdə olan yeni əsrin saf körpəsinə və orada heç bir qadın yerə bağlı olmayacaq. Sonra o ağladı. Həmin gecə biz ox və kamanı yerə atdıq, mən ilk dəfə Qanadlı Viktoriya kimi poza verdim".¹⁴

"Sirkdə gecələr" Fevversin patriarxal cəmiyyətindəki inkişafını sxemləşdirir və onun verdiyi tərifi dən qaçmaqla adətlərin istismarında özgüvən gücünün necə yüksəldiyini göstərir. Patriarxal cəmiyyət qadının kim olduğunu elə tərifi edir ki, onu nəzarətdə saxlaya bilsin. Eləcə də Fevversin həyatındaki kişilər onu ələ keçirmək, anlayış sistemlərinə asimilyasiya etmək üçün öz terminləri ilə onu tərifi etməyə çalışırlar. Fevversin qanadları, onun hekayəsi bütün bunlar kişilərin nəzarət altına keçirmək istədikləri, lakin bacarmadıqları istəkyaradan əşyalar kimi təsvir olunur. Fevversin qanadları onu bir çoxlarının tələyə salmaq istəməsinə səbəbdir, lakin elə həmin qanadlar da kişilərin onu saxlamaq üçün yaratdığı

---

¹² Turner, Rory P.B. Subjects and Symbols: Transformations of Identity in Nights at the Circus // Folklore Forum, – 1987. Vol. 20, No 1/2, – p. 58

¹³ Carter, A. Nights at the Circus. / A.Carter. – London: Vintage, – 1994, – p.11

¹⁴ Yenə orada, s.25

simvolların “aşmasına” yardım edir.

Fevvers yeni qadın nümunəsidiirmi? Fevvers artıq mövcud olanı, buranı və indini təmsil edir. O, romanın qəhrəmanı, təhkiyə boyunca öyrəndiyimiz və müəyyənləşdirdiyimiz biri deyil. Qəhrəman Uolserdir.

Biz Karterin yaradıcılığında istifadə etdiyi, üsyankar qadınların patriarxal mühitə verdikləri tərifləri və status kvoya təhlükə yaradacaq hər hansı bir tərif arasında əlaqələri göstərdik və bura istənilən azad oxu sahəsi aiddir. Anjela Karter yaradıcılığının tədqiqi bir daha göstərdi ki, bədii ədəbiyyat feminist mübarizədə çox güclü silah ola bilər. Karterin fantaziyası müxtəlif xüsusi feminist alternativləri dramatikləşdirir, tənqid süzgecindən keçirir və spekulasiya edir. Bədii ədəbiyyatla o, mümkünsüzə çata bilər: o, həyatdan daha böyük möhtəşəm qadın yaradır, onun azad edici qanadları var, lakin yenə də, şəxsiyyət qavrayışını araşdırır. Bununla, Karter anlaşılır, amma müsbət və məhsuldar ümid və dəyişiklik simvolu yaradır. Onun bütün yaradıcılığı vahiməni şüurlu şəkildə ön plana çəkir, maddiləşdirir və dəstəkləyir. Karteri oxumaq, bədheybətlə savaşımaqdır, daha vacibi işə, Uolserin simasında bədheybətlik düşüncəsini yenidən şərh etməkdir.

Dissertasiya işinin sonuncu, **III fəsl** **“Anjela Karterin romanlarında gender identikliyinə axtarıları”** adlanır. Bu fəsil də 3 yarımfəslin materialları ilə əhatələnmişdir. Birinci yarımfəsildə **“Anjela Karterin obrazlar sistemində gender problemi”** araşdırılmışdır. Anjela Karterin yaradıcılığı həm bütövlükdə, həm də ayrı-ayrı əsərlərin təmsalında postmodern aspektində təhlil olunur və viktorial roman ənənələrini ortaya qoyur. Məqalələrindən birində

Karterin esse və məqalələrini təhlililənə əsasən deyərək ki, bəziləri Freyding süjetlərindən götürülüb. Belə ki, Karter “Piter və qurd” əsərində Freyding cinsi fərqliliyi kəşf edən balaca oğlan haqqında süjetini yenidən qələmə alıb. Bundan başqa, o, “Yeni Həvvanın ehtirası” əsərində Freyding “qadın axtalanmış kişi kimi” konsepsiyasını araşdırıb və “Sehrli oyuncaq mağazası” əsərində Freyding qızın oedipal transformasiyası ilə bağlı fikirlərini yenidən yazıb.

Freyddən daha çox Lakanın nəzəriyyələri Karterin natamam qadın təsvirinin mədəni istifadəsinə yanaşmasını anlamağa kömək

edir. “Sehirli oyuncaq mağazası” əsərində sadəcə bir qıza qadınlığın hüdudlarını qəbul etməsi üçün hansı yemlər təklif edildiyini, hansı təzyiqlər göstərildiyini, necə zor tətbiq edildiyini təsvir etmir. O, eyni zamanda qadının necə axtalandığını, kişilik ideyalarını əsas, nəzarət kimi qəbul edən sakit obyektə çevrilməsini kəşf edir.

“Sehirli oyuncaq mağazası” əsəri patriarxal cinsi münasibətlərin tənqidi ilə yanaşı bir alternativ də təklif edir. Melanie özü ilə eyni yaşda, statusda və atasına tabe, bir sözlə, bu ailə quruluşunda “qardaşı” Finn ilə romantik münasibət qurur. Bacı-qardaş əlaqəsinin daha bərabər formasını seçməklə o, ata-qız münasibətini yenir, bu isə kişi dominantlığını sürdürən passiv cavabdehliyə qadın arzusunu formalaşdırmaq mənasına gəlir. Bu, o demək deyil ki, Melanie anidən təsvir etdiyimiz həssas qızdan azad və özünü tanıyan qəhrəmana çevrilir. Əksinə, Finn kişilik imtiyazlarını ləğv edən yenilikçi kimi hərəkət edir, qadın və kişi arasında fərqli münasibətin mümkünlüyünü ortaya çıxarır.

Tənqidçilər etiraz edirlər ki, “Sehirli oyuncaq mağazası” (1967), “Qəhrəmanlar və canilər” (1969) və “Yeni Həvvanın ehtirası” (1977) əsərləri ilə Karter patriarxiyanı heç bir müsbət alternativ təklif etmədən tənqid edir və sosial mifləri onların gizlədilmiş zərərlərini aşkara çıxararaq yenidən yazır.

Yazının yaradıcılığının feminist aspekti də böyük əhəmiyyətə malikdir. Məsələn, rus yazar Yuliya Kristeva qadın mənşəyini “tək yazının deyil, həm də həqiqətin məkanı” kimi təyin edir. Bu “həqiqət” ənənəvi vasitələrlə “təsəvvüredilməz” və “təsvidedilməzdir” və “kişi təxəyyülü, məntiqi, kişi hökmrənliyi və kişi həqiqətinə uyğunluğun kənarında yerləşir”. Freyd nəzəriyyəsində ana simvolunun üstünlüyünü nümayiş etdirən Karter onu yalnız tapılması və şifrəsinin açılması tələb olunan tapmaca kimi deyil, həm də əsl “həqiqət müəlliməsi” kimi təqdim edir.

Bunun əsasında Karter Freyd və müəyyən dərəcədə Derrida tərəfindən axtalanma kompleksinin qaçılmazlığını inkar edən və bunun əvəzində özünün təbiətə ikili və prinsipə qarşısı alınmayan seksuallığını bəyan edən “qətiyyətli qadın” Kofmani dəstəkləyir. Onun romanını obrazların cinsi mənsubiyyətinə görə deyil, janrın psixoloji semantikasi və ədəbiyyatdakı əhəmiyyətinə görə “psixoloji

qadın romanı” adlandırmaq olar.

Tənqidçilərin onun əsərlərinə baxışı haqqında : Times Literary Supplement, Books and Bookmen, New Statesman, New York Times Book Review Library Journal, Washington Post Book World və s. nəşriyyatlarında çap olunan qəzetlər əsasında fikir yürüdə bilərik. Loria Seyc, Ceyms Brokvey, Ricard Boston, Vilyam Xyutsberq kimi aparıcı tənqidçilər A.Karteri “şizofrenik” aləmin dəhşətlərini, məntiqi və poeziyasının güclü birləşməsini açmağı bacaran ən görkəmli psixoloqu” kimi qiymətləndirirlər.

III fəslin ikinci yarımfəslə *“Ədəbi personajların təhkiyasında gender müxtəlifliyi”* adlanır. Conna Trevenna “Butlerifikasiya” adlandırdığı axırıncı mübahisəli məqaləsində Anjela Karterin postmodern feminist bədii yaradıcılığını incələyir. Tənqidçilər Karterin şah əsərini Cudit Butlerin gender fəaliyyəti haqqında analizlərinə əsasən araşdırır deyərək o, bu ifadədən istifadə edir. Trevenna iddia edir ki, Karterin bədii əsərləri Simon de Beavur kimi erkən feminist yanaşmaları ilə daha aydın formada əlaqəli gender bərabərliyi modeli təqdim edir. Eyni zamanda, Trevenna ilkin iddialarına ehtiyatla haqq qazandırır, o, təsdiqləyir ki, Karter Beavurdan fərqli olaraq, individual subyektin birlik və bütünlüyünü qəbul etmir, əksinə, subyekti qeyri-sabit və parçalanmış təsvir edir. Belə ki, Karterin daha postmodernist yanaşma tərzini Cudit Butlerin əsərlərinə qismən yeni keçid yaradır. Karterin əsərləri hələ də cəzbedicidir. Çünki o, praktiki nəzəri bağlılığın xeyrinə nəzəri davamlılıqdan qaçır. Bununla da, Karterin işləri bizi düşündürür. Çünki o, 1960-70-ci illərin feminist bərabərlik siyasətinin potensial essensializmi və 1990-cı illərdəki gender fəaliyyətinin köklü müraciəti arasındakı təhlükəli sərhəddə rəqs edir.

“Sehirli oyuncaq mağazası” hərəsi bir hadisə üzərində fokuslanan 3 vacib bağ səhnəsi əsasında qurulmuşdur. Birinci, valideynlərinin cənnət bağında almanın dadına baxaraq və məsumluqdan uzaqlaşaraq, Həvvanın hekayətini xatırladır. İkinci, London şəhəri ətrafında baxımsız vəziyyətdə olan bir ictimai bağçadır, orada Melanienin Finn Covl ilə uğursuz romantik görüşü olur. Üçüncü bağça ilk iki bağçanı təqlid edən imitasiyadır, əmisinin evinin önündə rənglənmiş bir səhnə və eksentrik bir gəlincik. Hər üç bağça bir-birinə

ziddir, bəzi vaxtlar bir-birinə birləşəndə cənnət bağçasının orijinallığı dəyişir. Əgər onun sonrakı dirilməsi problemlə və periodik halda təbiətdən uzaq görünsə, itmiş Cənnət kimi səhnə arxasında asılı qalacaq. Hər bir səhnədə Melanie özünəməxsus görünür, müxtəlif obrazları özündə cəm etmək üçün maskalanır. Karter Melanienin bağdakı maskarad kimi təqdim edərək bu təbii obrazı dağdır.

Sadəcə bağçadan ibarət olan dünya səma qədər boş, sonsuz və əbədidir... Tənhalıq onun boğazından yapışır... O, tənhalıq içərisində itir, bağda terror baş verir. O, müdafiəsiz və qara şərab içmiş kimi keflidir... O qorxmağa başlayanda bağ onun ələyinə çevrilir.

Melanienin dilemmasının klassik essentialist izahı onun əsl mənliliyinə yadlıq və cinsinin düzgün mənası üzərində fokuslanır. Bənzər şəkildə onun Leda maskası əsl Melanie ilə əks olur. Qadın seksuallığının bağçası hətta yüksək divarlar və patriarxiyanın mədəni məcburiyyətləri ilə əhatələnsə belə, müəyyən mənada etibarlı olardı.

Romanın sonunda Karter Filip əminin patriarxiya evini qiyamət atəşində yandıraraq, Melanie və Finni yanan evin arxasındakı “bağda” qarşılaşdırır. Bir perspektivdən, bu son görüş patriarxal hökmranlığı deformasiya edərək, təbiətə əsas dönüş kimi görülə bilər. Gender münasibətlərinin ixtira edildiyi və bəlkə də, inkar edildiyi bir cənnət; Melanie romanın zəngin təsviri üçün hazırlanmış, digər baxışdan, sadəcə başqa, daha çəkici bir maskanın astanasında ola bilər. Tənqidi müzakirələr sadəcə sonun ikimənalılığını vurğulayır. Melanie və Finn “bərabərliyin” yeni münasibətini yaradaraq, “köhnə quruluşun cinsi ayrışdırıcılıq zülmkarlığını atıblar. Paulina Palmer sevgililərin bağa qaçmasını sadəcə patriarxal münasibətlərin yeni intibahı kimi görür.

Dissertasiya işinin ən sonuncu yarımfaslında **“Gender problemi sosial münasibətlər kimi və Azərbaycan qadın ədəbiyyatına nəzər”** tədqiqatına cəlb edilir. Anjela Karter 1972-ci ildə qələmə aldığı “Doktor Hoffmanın cəhənnəm arzularının maşınları” postmodern, magik realist əsərində fəal kişi və passiv qadın dioxotomiyasını alt-üst edir və zərər çəkmiş olsalar da, cinsi istəklərini saxlayan müxtəlif qadın obrazlarının təsvirini verir. Karterin dolaşmaq və çoxşaxəli feminist fikirlərinə münasibət bildirərkən, Alison Li qeyd edir ki, Karter “özünü feminist adlandırır, lakin onun feminizmi qadın cinsəllik təmsilçiliyindən başqa bir şey deyil”. Elə bu təsvirlərə

görə də Karter romanları feminist mətinlərə ziddir. Karter qələminin zənginliyi və feminist şərhləri onun qadın erotikasının dəqiq və narahatlıq doğuran təsvirlərində yer alır.

Karterin zəngin feminist izahlarındakı xırdaqlıqları anlamaq həddindən artıq çətin olduğu üçün, tənqidçilər onun mürəkkəb feminist ifadələrini yüngülləşdirir və ya sadələşdirirlər. Bu mürəkkəbliyi başa düşmək üçün, “Doktor Hoffmanın cəhənnəm arzularının maşınları” əsərinin baş qəhrəmanı Desiderionun əsərdəki qadınlarla olan münasibətini oxumaq, feminist fikirlərin dərin mənalarına varmaq və onu ciddi təhlil etmək lazımdır. Beləliklə, Karter yazılarının çətinliyi geniş yayılmış feminist tənqid və aktivizmi təşviq etmək vasitəsi kimi anlaşıla bilər.

“Doktor Hoffmanın cəhənnəm arzularının maşınları” əsəri ətrafında gedən ən yeni müzakirələr belə, qadın obrazlarının Desiderioya olan istəkləri haqqında tutarlı təhlil verməkdə çətinlik çəkir. Məsələn, Selli Robnson bildirir ki, Karter bu əsərdə *“kişini sorğulayan, danışan subyekt kimi göstərdiyi halda, qadın onun əksi olaraq, verilir. O, tamamilə kişi idarəsi, istismarı və şiddətinin subyektidir”*.¹⁵

Robnson Karterin qadın obrazlarının qurbana çevrilməsinin və əşyalaşdırılmasının təhlilini apararkən bildirir ki, yazıçının qadınları cinsi istək ilə təsvir etməsi onun seçimi deyil. Robnson iddia edir ki, qadın Desiderionun dilindən klassik axtarış hekayəsində olduğu kimi: bir fətiş, bir utanc, axtarışın sonunda qəhrəman kişini gözləyən ekzotik – erotik əşyadır, lakin əsla şəxsiyyət deyil. Robnson iddia edir ki, bütün qadın obrazlarının simasında yaratdığı passiv qadın ilə Karter qadın təcrübəsinə qarşı ümumiləşdirici görüşü örtülü şəkildə tənqid edir.

“Anjela Karterin yaradıcılığında gender problemi” adlanan tədqiqat üzərində araşdırma əsnasında elmi **Nəticələr** və aşağıdakı ümumiləşdirmələr əldə edilmişdir:

1. Genderin elmi-nəzəri konsepsiyalarının təşəkkülü və inkişafı dövrün qaçılmaz faktorlarıdır. Burada bir önəmli faktı da birinci fəsildə irəli sürülən ideyaların nəticəsi olaraq ifadə edək. Gender

---

¹⁵ Carter, A. The Infernal Desire Machines of Doctor Hoffman. / A.Carter. – New York: Penguin Books, – 1994, – p.108

anlayışını yalnız qadınların ictimai-sosial həyatlarını ehtiva etməklə xarakterizə edə bilmərik. Çünki gender məsələsi kişi və qadınların fərqli xüsusiyyətlərini, lakin ilk növbədə sosial-mədəni, sonra isə bioloji əsasda təyin etmək üçün işlədilir.

2. Anjela Karterin yaradıcılığının gender problemi müstəvisində öyrənilməsi eyni zamanda “qadın ədəbiyyatının” üslub trayektpriyasını müəyyənləşdirmək imkanı qazandırır. Bunu hansı mənada anlamalı. Dissertasiyanın ayrı-ayrı fəsillərində aparılan təhlillərdən nəticə olaraq anlaşılır ki, yazı prosesində qadın yazıçı əslində şərti mənada elə gender probleminin içində nəfəs alır, bu mənada yazı, təsvir, hərəkəti göstərmək üslubunun müəyyənləşdirilməsi onun üçün son dərəcə vacib məsələdir. Tədqiqatdan əldə edilən nəticə budur ki, qadın yazıçının mətni üçün vacib şərtlərdən birincisi ən azı iki üslubun olmasıdır. Tədqiqatçı bu müstəvidə ən ideal variantı üslublararası keçidlərin mövcudluğunda görür. Yəni, nəticə xarakterli fikir bundan ibarətdir ki, öz-özlüyündə qadın üslubu yoxdur, amma bunun olması üçün yazıçı ən azı iki, yaxud daha çox üslub intervalı arasında gəzişməlidir.

3. Anjela Karterin yaradıcılığı qeyd edildiyi kimi müasir ədəbi proseslərlə nə qədər bağlıdırsa, o prosesləri yönləndirib dəyişdirmək gücünə də malikdir. Nəticə olaraq belə bir fikri ifadə etmək olar ki, ingilis postmodern romanı ilə müqayisədə Karterin roman konsepsiyası ədəbi prosesi zənginləşdirmək potensialına malikdir. Anjela Karterin roman konsepsiyasında əsas aparıcı xətt budur ki, məlum süjet tez bir zamanda kənar hadisələrlə əlaqələnir və süjetin bu şəkildə “kənara sıçraması” reallıq illüziyası yaradır.

4. İngilis ədəbiyyatının inkişaf mərhələlərində qadına münasibət, gender bərabərsizliyi, qadına qarşı sosial ədalətsizlik bir sıra yazıçıların təhlil və təsvir obyektinə çevrilmişdir. Müasir ingilis ədəbiyyatında qadın emansipasiyası xüsusi müraciət olunan mövzulardan sayılır. Tədqiqatda bunun faktiki mənzərəsi qənaətbəxş şəkildə verilmişdir. Əldə edilən nəticə bundan ibarətdir ki, “dünyanın gender xəritəsi” hər bir ölkədə məxsusi özəlliklərə məxsusdur və emansipasiya da daxil olmaqla, ədəbiyyatda gender problemi digər sərhəd elmlərin – psixologiya və fəlsəfənin qatqısı olmadan araşdırıla bilməz, əks təqdirdə primitiv qənaətlər əldə edilər.

5. İngilis magik realizminin görkəmli nümayəndəsi Anjela Karterin romanları qadına qarşı yönələn ictimai-sosial ədalətsizliyin, gender bərabərsizliyinin ifşasına yönəlmişdir. Bu hal Karterin romanlarında ən müxtəlif üsullarla əyaniləşirdi, bunlardan ən əsası Karterə qədərki çox möhtəşəm sənət əsərlərinin daxilindəki qərəzi qabartmaqla onların ideoloji əsasını ifşa etmək idi.

6. Anjela Karter nəsrində dünyanın gender xəritəsi mistika və demifologizasiya müstəvisində əyaniləşir. Zahirən həll olunmuş təəssürati yaratsa da gender probleminin bütün mümkün incəliklərini Karter məhz demifologizasiya vasitəsi ilə çatdırır. Bu üsul imkan verir ki, məlum hadisə ilə bağlı Qərb kanonunun ənənəvi üslubunu yenidən yazsın, nəticədə kişinin qadınlıq haqqındakı qeyri-real düşüncələri alt-üst olsun.

7. Aydınadır ki, feminist tənqidçilərin əsas diqqəti ədəbiyyatda və sositumda qadın imicinin yaradılması və dağıdılmasına yönəlir. Anjela Karter isə bu prosesi başqa bucaqdan seyr edir, o ümumiyyətlə ilk baxışda ağılasıgmaz təsvirləri real hadisə kimi təqdim etməklə, realıqla irreal dünya, realizmlə postmodern həssaslıq arasında çat yaratmaqla rastına çıxan işarələrlə, xüsusən mistik işarələrlə oynaq davranır. Nəticə olaraq qeyd edək ki, ədəbi brikolajda bu münasibətin öz yeri var, Anjela Karter həqqətin inşaatçısı kimi həmin mistik oynaqlıq sayəsində tullantını, qırılıb dağıdılmış və sökülmiş nə varsa onlardan ədəbiyyat düzəldir.

8. A.Karter “Qara Venera”, “Qanlı xəzinə” adlanan hekayə toplularında mifik, xəyali, magik elementlərlə real həyat hadisələrini təsvir edir və gender bərabərsizliyinin köklərini araşdırıb, ifşa edir.

9. A.Karter “Yeni Həvvanın ehtirası” əsərində folklor elementlərinə müraciət edərək, qrotesk realizminin xüsusiyyətlərini özündə cəmləşdirir. “Ağıllı uşaqlar” əsərində isə Anjela Karter patriaxal cəmiyyət daxilində qadının özünü müəyyən etməsi, mövcud stereotiplərdən qurtulması faktorlarını qabardır.

10. “Sehirli oyuncaq mağazası” və “Doktor Hoffmanın cəhənnəm arzularının maşınları” adlanan postmodern, magik realist əsərlərində A.Karter müxtəlif qadın obrazlarını təqdim edir, onları istismar edən cəmiyyətdə öz subyektivliyini qoruyub saxlamasını şərtləndirən amilləri açıqlayır və cəsur qadınları dəstəkləyir.

11. Anjela Karterin dünyaduyumunda əsas olan nüanslar dünya roman texnikasının zənginləşməsinə xidmət etdi. Belə ki, onun fikrincə, dünya və gerçəkliyin ən müxtəlif layalarının arasında yuva qurmuş yalanı ifşa etmək üçün sözlərə onların qədimdən gələn başqa reallığın şərti xarakterini qaytarmaq lazımdır, çünki bu, insanın ekzistensial vəziyyəti ilə “oyunbazlıq edən parlaq üzlü əşyalardan” daha çox bağlıdır. Məhz bu ayrıntı qadın ədəbiyyatına Anjela Karterin feminist poetikasını gətirdi.

12. Azərbaycan ədəbiyyatında “qadın ədəbiyyatı” məsələsi estetik planda hələ ki ilkin mərhələdədir. Bununla belə azərbaycanlı qadın yazarların “gender” anlayışına uyğun gələn əsərlərində qadın ədəbiyyatının bir sıra təzahürlərinə rast gəlmək mümkündür. Məsələn Günel Mövludun “Düşərgə” romanı bu mənada diqqətəlayiqdir. Dissertasiyada xatırlandığı kimi, bədii mətnlərlə dünyaya çıxmaq qadınların kişi hökmranlığından qurtaran vasitələrdən biridir. Bu məqsədlə Nensi Miller xüsusi tədqiqat aparmış və vurğuladığımız nəticəyə gəlmişdi. Yəni, *“mən yazıramsa demək mən mövcudam. Çap etmək üçün yazmaq – dünyaya çıxış deməkdir. Bu çıxış isə intibah, avtanom subyekt statusuna sahiblənmək deməkdir... Yazmaq qaranlıqdan çıxmaq, az bir müddətdə belə diqqət mərkəzində olmaq deməkdir.”*

Dissertasiyanın əsas məzmunu və elmi müddəaları müəllifin aşağıdakı məqalə və tezislərində öz əksini tapmışdır:

1. Jane Austen-A major English Novelist of Her Age // – Bakı, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu, – 2015. №5, – s.427-431
2. The Problem of Conflict and Character in the Novel Pride and Prejudice // – Bakı, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu, – 2015. №9, – s.323-328
3. Anjela Karterin “Qanlı Palata”sında normativ genderin aradan götürülməsi // – Bakı, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu, – 2016. №10, – s.263-267
4. Viktoriya dövründə Böyük Britaniyada qadınların yeri və rolu // – Bakı, Azərbaycan Dillər Universiteti, Dil və Ədəbiyyat, – 2016. №5, – s.155-157

5. Azərbaycan multikulturalizmi Avropa təhsil müəssisələrində tədris fənni kimi // Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi, Doktorantların və Gənc Tədqiqatçıların XX Respublika Elmi Konfransı, – Bakı, – 2016, C.2, – s.545-547
6. Şarlotta Brontun “Ceyn Eyr” və Anjela Karterin “Qanlı Xəzinə” əsərində təzad və oxşarlıq // Qafqaz Universiteti, Gənc Tədqiqatçıların IV Beynəlxalq Elmi Konfransı, – Bakı, – 2016, C.2, – s.1219-1220
7. Anjela Karterin “Şehirli oyuncaq” mağazası əsərində gender problemi // – Bakı, Bakı Dövlət Universiteti, Dil və ədəbiyyat, – 2017. C.2, – 206-210
8. Anjela Karterin “Şehirli oyuncaq” mağazası əsərində Melanie obrazı // Bakı Mühəndislik Universiteti, Gənc Tədqiqatçıların I Beynəlxalq Elmi Konfransı, – Bakı, – 2017, C.2, – s.821-823
9. “Yeni Həvvanın ehtirası” əsərində qrotesk formalar // – Bakı, Azərbaycan Dillər Universiteti, Elmi Xəbərlər, – 2018. №2, – s.64-68
10. Self-determination outside the Patriarchal Society in the work of Angela Carter “Wise Children” // Закарпатьські Філологічні Студії, Ужгород, – 2018. Вып.3, №3, – с.77-81
11. İngilis gender ədəbiyyatının milli-mədəni spesifikasiyası // – Bakı, Bakı Slavyan Universiteti, Elmi Əsərlər, Dil və Ədəbiyyat seriyası, – 2020. №1, – s.150-155
12. Основы гендерных исследований в мировой литературе // Обмен знаниями в образовательном процессе. Материалы Международных научно-практических мероприятий. Общество Науки и Творчества за март 2021 года. Сборник научных трудов, Россия, – Казан, – 2021 – с.153-157

Dissertasiyanın müdafiəsi 29 aprel 2022-ci il tarixində saat 14⁰⁰ Azərbaycan Dillər Universiteti nəzdində fəaliyyət göstərən ED 2.12 Dissertasiya şurasının iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: AZ1014, Bakı şəhəri, Rəşid Behbudov küçəsi, 134.

Dissertasiya ilə Azərbaycan Dillər Universitetinin kitabxanasında tanış olmaq mümkündür.

Dissertasiya və avtoreferatın elektron versiyaları Azərbaycan Dillər Universitetinin rəsmi internet saytında yerləşdirilmişdir.

Avtoreferat 29 mart 2022-ci il tarixində zəruri ünvanlara göndərilmişdir.

Heuf

Çapa imzalanıb: 29.03.2022

Kağızın formatı: 60x84 1/16

Həcm: 43 311 işarə

Tiraj: 100